

Gryglewski, Ryszard W.

Historia medycyny w ujęciu Władysława Szumowskiego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 54/1, 79-94

2009

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard W. Gryglewski

Katedra Historii Medycyny

Collegium Medicum

Uniwersytetu Jagiellońskiego

HISTORIA MEDYCyny W UJĘCIU WŁADYSŁAWA SZUMOWSKIEGO

Szumowski postrzegał historię medycyny jako integralną część wykładu historii kultury, a także jako wykład o zmienności pojęć i metod lekarskich¹. Tym samym można powiedzieć, że dla Szumowskiego historia medycyny ma dwa wymiary; szerszy, bardziej ogólny, który można określić mianem humanistycznego oraz węższy będący *de facto* częścią nauk przyrodniczych. Ta swoista dwoistość leżąca u podstaw historii medycyny ma swoje implikacje metodologiczne. Z jednej bowiem strony badania historyczne, w tym badania na polu historii medycyny, mają charakter przyczynowy, a ich celem jest wskazanie na istotne połączenia w łańcuchu wskazanych w badaniu tychże przyczyn². Jest to próba rekonstrukcji relacji zachodzących w obszarze znanych historykowi faktów. Z drugiej strony, mówiąc o naturze medycyny Szumowski zwraca uwagę przede wszystkim na jej wymiar procesualny, który daje się przedstawić w ciągu rozwojowym, od form prostych po formy coraz bardziej złożone³. W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że badana historyczne mają wymiar ilościowy (porządkowanie faktów w łańcuchu przyczynowo-skutkowym), podczas gdy badania przyrodnicze mają wymiar jakościowy (porządkowanie kolejnych szczebli rozwojowych od form najprostszych po złożone). Szumowski, nie zaniedbując żadnego z wymiarów historii medycyny, kładzie większy nacisk na jej wymiar przyrodo-poznawczy. Szukając porównania, wskazywał na embrio-

logię, jako tę naukę, która w sensie metodologicznym jest najbliższa historii medycyny⁴.

W badaniach nad przeszłością medycyny Szumowski dawał prymat badaniom źródłowym. Ciągłe odwołanie do źródeł, zwłaszcza rękopiśmiennych, było dlań warunkiem rzetelnej metodologii. Szumowski pisał:

„Najważniejsze są źródła rękopiśmienne. Bez nich nie ma pracy historycznej.”⁵

Praca, w oparciu o materiał źródłowy, poddany krytycznej analizie, stanowiła samą podstawę warsztatu historyka medycyny, w czym widać wpływ poglądów metodologicznych Ludwika Finkla, jak również Marcelego Handelsmana⁶. To analityczne ukierunkowanie w postępowaniu badawczym nie było jednak celem ostatecznym. Można raczej powiedzieć, że stanowiło niezbędną podstawę dla dalszych poczynąń. Źródła, będące rdzeniem konstrukcji historycznej⁷, same w sobie były bowiem tylko surowym materiałem podlegającym formowaniu w trakcie postępowania naukowego. Owo formowanie miało już charakter syntetyzujący, umożliwiający konstruowanie wniosków o charakterze ogólnym. Za takim właśnie modelem pracy historyka wyraźnie się opowiadał w swojej polemice z Adamem Wrzosem.

„Mnie się wydaje, że gdy historyk czy to medycyny, czy literatury, czy filozofii, czy jakiegokolwiek innej gałęzi wiedzy ma do opracowania plan myślowy, dzieło jakiejś wybitnej postaci, to praca jego może być pojęta jako trojakie zadanie. 1) Opis dzieła. 2) Wykazanie genezy dzieła. 3) Wykazanie wpływu dzieła.”⁸

O ile dwa pierwsze zadania uważał za konieczne, o tyle trzecie wprost za niezbędne i stanowiące o istocie badań historycznych w ogóle. Historia medycyny ma bowiem wymiar kontekstualny. Jej sens zasadza się na poszukiwaniu i wykazywaniu związków wpływu (oddziaływania) pomiędzy faktami i procesami, a nade wszystko ideami obecnymi w medycynie. Dlatego w określeniu cech i celów postępowania naukowego w historii medycyny Szumowski zmierzał do rozstrzygnięć definicyjnych. Tu jednak napotykał na poważne trudności.

Dla Szumowskiego, o czym już była mowa wyżej, historia medycyny była z jednej strony dyscypliną medyczną (przyrodniczą), z drugiej historyczną (humanistyczną). Medyczne były w niej treści, forma zaś historyczna. Szumowski był zdania, że historia medycyny czerpie z historii czystej tło ogólne oraz metodę historyczną⁹. Wzorców metodologicznych poszukiwał niemal wyłącznie wśród historyków¹⁰. Równocześnie zdawał sobie jednak sprawę, że rozstrzygnięcia czynione w oparciu o reguły warsztatowe historyka nie przekładają się na rozwiązania problemów czysto przyrodniczych (medycznych). Historia może opisać kontekst zjawiska lub problemu, wyznaczyć jego chronologię, wskazać źródła jego dotyczące. Nie może jednak dokonać krytycznej analizy porównawczej jego przyrodniczej (biologicznej, chemicznej, anatomicznej)

istoty. Opis historyczny rozwoju neurologii w XIX w. może i powinien uwzględniać tło kulturowe i polityczne tamtej epoki, opierać się na badaniu źródeł pisanych i ikonograficznych, i z pewnością odnieść jej osiągnięcia do ówczesnego stanu wiedzy medycznej. Nigdy jednak nie będzie w stanie dokonać rzetelnej analizy porównawczej szkoły Charcota i jej wpływu na prace badawcze Edwarda Flataua czy Samuela Goldflama, nie wniknie w istotę odkrycia przez Adama Opalskiego komórek glejowych olbrzymich i ich związku z chorobą Alzheimera, nie wskaże na wpływ jakie te odkrycia miały na rozwój neurologii, patofizjologii czy wreszcie całej medycyny. Dlatego konieczne staje się zastosowanie metodologii obecnej w naukach przyrodniczych. To jednak odsuwa na bok rezultaty poszukiwań historycznych, prowadzi do zniekształceń wyników przez nią uzyskanych. Szumowski to dostrzegął i starał się z tego jakoś wybrnąć.

„Historia medycyny jest nauką, która zajmuje się dziejami nauki i sztuki lekarskiej w najszerszym tych słów znaczeniu, więc opisuje dawne choroby, dawne epidemie, ich przyczyny i skutki, zajmuje się dawnymi poglądami i teoriami medycznymi łącznie z bibliografią i biografistyką, opracowuje dzieje poszczególnych nauk medycznych, wysuwa znaczenie genialnych odkryć i genialnych ludzi; zajmuje się jednakowo medycyną świecką, jak klasztorną lub wojskową; zajmuje się dziejami wykonawstwa, łącznie z cyrulictwem i położnictwem, rejestruje zmieniającą się technikę medyczną, opracowuje dzieje szpitalnictwa w najszerszym tego słowa znaczeniu, więc tak samo dzieje systemów budowania, jak i dzieje poszczególnych szpitali i zakładów leczniczych oraz osób zasłużonych, zajmuje się dziejami wszelkich organizacji medycznych, opracowuje dzieje medycyny społecznej, dzieje szkolnictwa medycznego we wszystkich jego postaciach, zajmuje się medycyną ludową łącznie z przesadami i sekciarstwem, wreszcie daje oświetlenie medyczne zdarzeniom historycznym, które takiego oświetlenia wymagają.”¹¹

Historia medycyny sama w sobie nie jest w stanie sprostać wymaganiom, jakie stawia przed nią medycyna i przyrodoznawstwo. Ponieważ przeniesienie badań historycznych na poziom szczegółowych rozważań medycznych nie jest możliwe, pozostaje poszukiwanie wspólnej płaszczyzny badawczej na poziomie twierdzeń i pojęć najogólniejszych i tym samym wspólnych dla historii i medycyny. Dlatego badanie historyczne na polu medycyny winno, zdaniem Szumowskiego, pozostawać w ścisłym związku z badaniem filozoficznym. We wstępie do *Historii medycyny filozoficznie ujętej* stwierdzał:

„Charakterystykę i analizę filozoficzną kaźdoczesnej medycyny wysuwałem wielokrotnie na plan pierwszy w przekonaniu, że nie można zrozumieć epoki, nie rozumiejąc podstaw filozoficznych. Dlatego w całym wykładzie od początku do końca przewija się u mnie nić filozoficzna, co też zostało z góry zaznaczone i zapowiedziane w samym nagłówku dzieła, «ujętego filozoficznie».”¹²

Tym samym opowiadał się Szumowski po stronie kierunku filozoficznego w historii medycyny, którego głównym przedstawicielem był duński uczonego Juliusz Petersen¹³, a któremu hołdowali także przedstawiciele polskiej szkoły

filozofii medycyny¹⁴. Filozoficzne ujęcie czy inaczej rozstrzygnięcie zagadnień historycznych na polu medycyny determinowało z kolei metodologię badań, które powinny mieć charakter trójstopniowy, systematyzujący i krytyczny jednocześnie¹⁵. Szumowski pisał:

„Zadania historii medycyny, jak w ogóle historii każdej nauki dadzą się mniej więcej sformułować w sposób następujący: Pierwszym zadaniem jest zbieranie faktów historycznych i układanie ich w porządku chronologicznym, bibliograficznym i biograficznym. Drugim zadaniem jest analiza faktów, szukanie znaczenia faktów, nie każdy bowiem fakt ma znaczenie historyczne. Trzecim wreszcie zadaniem jest synteza, tj. powiązanie faktów w łańcuch genetyczny, przedstawienie całości obrazu na tle dziejów myśli ludzkiej i na tle dziejów kultury oraz nawiązanie wykładu historycznego do nauki współczesnej.”¹⁶

O ile pierwsze zadanie było wykonalne wyłącznie w oparciu o badanie historyczne, o tyle drugie nastroczało już pewnych kłopotów, trzecie zaś mogło zostać spełnione wyłącznie na drodze postępowania filozoficznego. Bez filozofii, nie ma syntezy historycznej¹⁷. Słowem gromadzenie faktów, systematyzacja, analiza (krytyka) i synteza (sądy ogólne) – taką drogę postępowania badawczego przewidywał Szumowski, idąc śladami niemieckich badaczy Henryka Haesnera¹⁸ i Karola Sudhoffa¹⁹.

Postulat projekcji historii medycyny przez pryzmat filozofii był sformułowany wyraźnie w roku 1919, gdy Szumowski na łamach „Gazety Lekarskiej” wystąpił z artykułem zatytułowanym *O przedmiocie studyów lekarskich pod nazwą „historia i filozofia medycyny”*²⁰. Tekst ukazał się w czasie, gdy Szumowski czynił już starania o powołanie odrębnych zakładów historii i filozofii medycyny na uniwersytetach odrodzonej Polski. Przedmiot, którego nazwę w takim kształcie proponował Szumowski, miał być przedmiotem wykładowym i seminaryjnym na wszystkich wydziałach lekarskich w Polsce.

Podział na historię i filozofię medycyny, wyraźny w samej nazwie przedmiotu, miał dla Szumowskiego charakter bardziej formalny, wynikający z analitycznego charakteru tej pierwszej i syntetyzującego tej drugiej. Tak jak analiza poprzedza syntezę, tak badanie historyczne poprzedza dociekania filozoficzne. Historia medycyny, wchodząc ze swej natury w ogólniejszą perspektywę historii kultury, i jednocześnie stanowiąc szczegółowy rozbiór pojęć i metod lekarskich, staje się częścią samej medycyny. Filozofia medycyny, badając zawartość dociekań historycznych, umożliwia ich prezentację w formie zobiektywizowanych sądów. W praktyce badawczej o ścisłym rozdziale tych dyscyplin jednak Szumowski nigdy nie myślał. Wręcz odwrotnie, czemu dał wyraz pisząc:

„Jasną jest jednak rzeczą, że oddzielić ‘historyczną’ część historii jakiegokolwiek nauki od części ‘filozoficznej’ – nikt nie potrafi, gdyż obie części są ze sobą jak najściślej połączone. Przeciwnie, jest rzeczą bardzo pożądaną łączenie w jeden przedmiot historii i filozofii prawa, historii i filozofii religii, historii i filozofii medycyny”²¹.

Symbioza historii i filozofii na gruncie badań teoretycznych była, według Szumowskiego, przesądzona, stanowiła bowiem o spójności metodologii postępowania naukowego. Co więcej, zdawała się mieć także i wymiar praktyczny, w codziennej pracy klinicznej, przy łóżku chorego, w stawianiu diagnozy i dawaniu wskazań lekarskich.

Szumowski pisał:

„A nic tak nie usposabia krytycznie, jak historia medycyny, filozoficznie pojęta, resp. Logika medycyny, oparta na historycznych przykładach.”²²

Historia medycyny filozoficznie ujęta stawała się zatem narzędziem krytyki przedmiotu medycyny. Dlatego też Szumowski dawał takie znaczenie pojęciom, które stanowiły podstawę wszelkich badań²³. Stosując takie pojęcia jak *empiryzm*, *dogmatyzm*, *hipokratyzm*, *obserwacja* czy *eksperyment* i odnosząc je zarówno do przeszłości, jak i współczesności, tworzy się przestrzeń dla całościowego spojrzenia na przedmiot medycyny²⁴. Krytyczną funkcję, jaką może i winna pełnić historia medycyny uprawiana z perspektywy filozoficznej, Szumowski dostrzegał jeszcze przed pierwszą wojną światową, kiedy pisząc o warszawskim środowisku filozofów medycyny wskazywał na kapitalne znaczenie *krytycznego myślenia* w nauce i praktyce medycznej²⁵. Szumowski pisał:

„Historia medycyny powinna być poniekąd ilustracją złych i dobrych metod.”²⁶

Zespolone w jeden instrument krytyczny historia i filozofia medycyny zachowują wyraźną odrębność w obszarze przedmiotów medycznych, w tym znaczeniu, że w praktyce lekarskiej ich znajomość, jakkolwiek pożyteczna, nie jest bezwzględnie konieczna. Ich obecność jest natomiast niezbędna przy wykładzie teorii medycyny, stanowią bowiem podstawę nauki o medycynie w ogólności. Skutkiem tego historia i filozofia medycyny są immanentnie zawarte w pełnym wykładzie medycyny²⁷.

Szumowski optował za utrzymaniem historii medycyny jako przedmiotu obowiązkowego na wydziałach lekarskich²⁸. Tę kwestię obszerniej omówił w referacie wygłoszonym na VIII Międzynarodowym Kongresie Historii Medycyny w Rzymie z roku 1930²⁹. Jako pierwszy został wówczas wymieniony argument historyczny, który wskazuje na ścisły związek, jaki zachodzi pomiędzy historią medycyny a historią cywilizacji w ogóle. Tym samym nauczanie historii medycyny unaocznia istotną rolę kulturotwórczą teorii i praktyk lekarskich w przeszłości. Drugim argumentem podniesionym przez Szumowskiego był argument praktyczny. Dzięki historii medycyny przyszły lekarz i badacz ma możliwość wglądu w źródła idei medycznych, może obserwować ich rozwój, co ma bezpośredni wpływ na właściwą ocenę współczesnych teorii lekarskich³⁰. Jako trzeci został zaprezentowany argument dydaktyczny. Historia medycyny jest, według Szumowskiego, dostarczycielem nie tylko zróżnicowanych idei

i teorii badawczych oraz poczynań praktycznych, lecz także ilustruje wielorakie postawy zajmowane wobec tychże. Według Szumowskiego:

„L’histoire de la science, l’histoire de la médecine, nous offrent de larges vues, comparables à nulle autre, elles nous expliquent l’origine des fautes et les facteurs des aveuglements bien connus dans l’histoire, même aux époques où le développement des sciences prit son plus grand essor.”³¹

Poprzez odwoływanie się i komentowanie historii medycyny uczy się przestrzennego i kontekstualnego myślenia. Jako czwarty i ostatni argument przytacza Szumowski argument pedagogiczny, gdyż odwoływanie się do przeszłości pociąga za sobą konieczność oceny moralnej i poprzez to kształtuje wrażliwość etyczną przyszłego lekarza³². W tym ostatnim przypadku historia medycyny byłaby na usługach deontologii.

Medycyna i związane z nią uprawianie historii i filozofii medycyny miało dla Szumowskiego wymiar socjologiczny wiążący je bezpośrednio lub pośrednio z całą strukturą życia społecznego³³. Status historii i filozofii medycyny jako dyscyplin wchodzących w skład szeroko rozumianych nauk socjologicznych lub nauk wspomagających socjologię nie był wcale przesadzony. Kwestionowano w ogóle sens badań nad przeszłością medyczną. W triadzie Comte’a, która zamykała rozwój całej ludzkości w trzech fazach – teologicznej, metafizycznej, pozytywistycznej – dostrzegał Szumowski główny powód odrzucenia *en masse* dawnej medycyny, a co za tym idzie potrzeby naukowego jej studiowania. Ten bezkompromisowy sposób wejrzenia w istotę medycyny nie wytrzymał jednak próby czasu i spotykał się z coraz większą krytyką zarzucającą pozytywizmowi dogmatyzm i tym samym brak obiektywizmu. Ortodoksyjnie racjonalistyczna medycyna powstała pod wpływem comte’owskich idei starła się z nigdy nie wygasłym nurtem medycyny empirycznej.

Szumowski pisał:

„Rozwój medycyny społecznej, coraz silniejszy w wielu krajach, wysuwa na czoło medycyny cały szereg nowych zagadnień społecznych, wychowawczych, filozoficznych. Ale te zagadnienia najlepiej rozumie nie ten, kto je bierze apodyktycznie i dogmatycznie, lecz ten, kto je ujmuje krytycznie i historycznie. A więc historia i filozofja medycyny stają się znowu koniecznością.”³⁴

Szumowski, opierając się na swoich doświadczeniach wykładowcy i egzaminatora, proponował układ trzech kursów uniwersyteckich, które wzajemnie się uzupełniając, stanowią esencję kształcenia studentów w zakresie historii medycyny. Są to w kolejności: propedeutyka – rozumiana jako wstęp do właściwych studiów medycznych, który niesie z sobą elementy historii i filozofii medycyny; historia medycyny – stanowiąca właściwy wykład dziejów medycznych w oparciu o metodę filozoficzną; logika – będąca właściwym przygotowaniem metodologicznym³⁵. Wykład historii medycyny winien, według Szumowskiego, zawierać w sobie trzy podstawowe cechy. Po pierwsze, wska-

zywać na kolejne etapy rozwoju medycyny ze szczególnym naciskiem położonym na przełomowe odkrycia. Zatem winien być to układ w miarę możliwości liniowy i chronologiczny. Szumowski czyni tu porównanie do wykładu z zakresu embriologii używając nawet określenia „embriologia medycyny”³⁶. Po drugie, zawierać w sobie spojrzenie filozoficzne, przede wszystkim zaś być omówieniem podstaw logicznych, co stanowi warunek dla zrozumienia kwestii metodologicznych. Po trzecie, winien łączyć się z biografistyką w tym znaczeniu, że w powinny zostać zaprezentowane biogramy słynnych lekarzy i badaczy³⁷.

O roli, jaką odgrywa uniwersyteckie nauczanie historii i filozofii medycyny w kształtowaniu postaw wobec przedmiotu medycyny, Szumowski pisał w cytowanym już artykule – *Co ma do powiedzenia o reformie studiów lekarskich profesor historii i filozofii medycyny*³⁸.

Szumowski przyjmował w nim za punkt wyjścia poglądy francuskiego lekarza Étienne Burneta o konieczności zinstytucjonalizowania nauczania historii medycyny oraz potrzebie tworzenia osobnych katedr tego przedmiotu przy wszystkich wydziałach lekarskich³⁹. Poprzez przypomnienie istoty konfliktu racjonalizmu i empiryzmu w dziewiętnastowiecznej medycynie⁴⁰ oraz przyjęcia heglowskiej dialektyki na poziomie metodologicznym i zastosowanie jej do opisu procesów zachodzących w obszarze nauk medycznych Szumowski doszedł do burnetowskiego pytania – *où va la médecine?*

Szumowski pisał:

„Otóż na pytanie Burneta, dokąd idzie współczesna medycyna, należy odpowiedzieć: do syntezy. To dążenie do syntezy w medycynie jest dzisiaj tak głęboko odczuwane, że w wielu pracach i dziełach wyraźnie się o tem czyta. [...] Z tego ogólnego ujęcia sprawy wynikają różne bardziej szczegółowe i praktyczne konsekwencje o organizacji studiów lekarskich i o ewentualnej ich reformie.”⁴¹

Synteza miałaby się dokonać na poziomie rozumienia istoty, czym jest medycyna sama w sobie. Burnet wskazywał, że dominującym, by nie powiedzieć, że często jedynym sposobem uczenia i rozumienia problemów medycznych jest rozumienie naukowe. Jest to swoisty „uraz naukowy” (*choc scientifique*), jakiego doświadcza każdy, kto studiuje medycynę. Szumowski, nie negując ważności pierwiastka naukowego w medycynie, widzi potrzebę zaistnienia „urazu kapłańskiego”, czyli tego, co przejawia się i wypływa w relacjach pomiędzy lekarzem a pacjentem, czynnika duchowego i psychicznego. W kształceniu „urazu kapłańskiego” naczelną rolę winna odgrywać historia i filozofia medycyny.

Szumowski pisał:

„Toteż do tego urazu naukowego dodał czynnik, o którym wiele ciekawych rzeczy podaje historia medycyny, a który możnaby nazwać również krótko i obrazowo ‘urazem kapłańskim’. Ten zagwarantuje sumiennosc i serdecznosc

oraz wpływ psychiczny na chorego. Historia i filozofja medycyny powinnyby objąć patronat nad tym czynnikiem."⁴²

Historia i filozofia medycyny stanowią zatem podstawę przyszłej syntezy w naukach medycznych, która winna zawrzeć w sobie to wszystko, co z przeszłości medycyny zachowało współcześnie wartość. Uzyskawszy ramy instytucjonalne, historia i filozofia medycyny muszą być postrzegane jako dyscypliny dynamiczne, korespondujące nie tylko z przeszłością, lecz także umożliwiające, poprzez stworzenie głębszej perspektywy czasowej, odniesienie się do terażniejszych zagadnień medycznych. Funkcję krytyczną, jaką pełni historia medycyny filozoficznie ujęta w stosunku do współczesnej medycyny, uznawał Szumowski za jedną z najważniejszych⁴³. Szumowski pisał:

„Il est désirable que les facultés de médecine possèdent non seulement des chaires d'histoire de la médecine, mais aussi, en union avec ces chaires, des centres d'études, c'est-à-dire, des instituts d'histoire de la médecine est une matière vaste et difficile; elle exige une connaissance des langues, de la méthode historique, de la philosophie et, avant tout, une connaissance parfaite de la médecine. Il faut admettre le principe que l'historien de la médecine est appelé à parler non seulement de la médecine ancienne, mais aussi, tout en embrassant la perspective historique de l'évolution entière, à parler, en sa qualité d'historien, de la médecine contemporaine."⁴⁴

Historia medycyny filozoficznie ujęta może, i powinna, pobudzać do badań eksperymentalnych oraz stawiania problemów klinicznych, czyli grać rolę inicjującą w naukach medycznych. W niej odnaleźć można zapomniane lub nierozstrzygnięte problemy badawcze, które wskutek dostępnych współcześnie środków naukowych mogą znaleźć swoje rozwiązanie. Nie jest zatem wyłącznie rejestrem przeszłych zdarzeń, lecz również wskazaniem dróg dla współczesnych badaczy:

„Ścisłym będzie zawsze tylko to, co się da zaobserwować w klinice lub wykonać eksperymentalnie. Historia zachęca do rozszerzenia badań klinicznych i laboratoryjnych. [...] Jest jeszcze dużo w nauce niewiadomych, o których informuje historia, a które zbadać ściśle może kiedyś dopiero dokładna obserwacja i eksperyment."⁴⁵

Dla Szumowskiego materialną podstawą tak pojętej syntezy winien być podręcznik historii medycyny, który powinien być dziełem jednostkowym, jakkolwiek powstałym za zgodą środowiska uczonych zajmujących się tą problematyką badawczą⁴⁶. Uzasadniał to w następujący sposób:

„Otóż sadzę, że w naszym ubogim kraju, nieobfitującym w czytelników, a pozbawionym prawie zupełnie możliwości eksportu książek za granicę, nie należy powtarzać tych samych wysiłków autorskich w różnych uniwersytetach polskich. Nie ma żadnej potrzeby, żeby dwóch profesorów tego samego przedmiotu ogłaszało równocześnie swoje kursa. Tyle jest u nas jeszcze tematów do opracowania i kursów do napisania, że możliwym i wskazanym jest podział pracy. Dlatego

zawsze najlepiej wprzód się nawzajem porozumieć i zaczynać pisać podręcznik dopiero na podstawie mandatu kolegów.”⁴⁷

Szumowski wskazywał na trzy czynniki, jaki mają wpływ na ostateczny kształt podręcznika i których role należy zawsze uwzględniać przy ocenie takiego dzieła. Są to w kolejności: stan wiedzy i możliwości badawcze nauki w momencie powstawania podręcznika, zapotrzebowanie zewnętrzne na taką pracę i wreszcie możliwości wydawnicze, jakimi dysponuje autor. Krytyka ograniczająca się tylko do wskazywania na słabości wynikających z pierwszego czynnika, a niedostrzegająca dwóch pozostałych, nie będzie obiektywna i przez to rzetelna⁴⁸.

Szumowski wydawał swój podręcznik częściami, co – jak sam stwierdzał – miało ten walor, że mógł pod wpływem własnych doświadczeń i przemyśleń, a także dzięki głosom recenzentów dokonywać korekt i rzecz całą udoskonalać⁴⁹. Ostatecznie wyszły kolejno trzy części, z wyraźnym podziałem chronologicznym na epokę starożytną, średniowiecze i nowożytną⁵⁰.

Pierwszą część poświęcił Szumowski w całości omówieniu medycyny starożytnej, wychodząc od początków medycyny w czasach prehistorycznych, kończąc na medycynie grecko-rzymskiej. Nie ograniczał się przy tym do prezentacji tylko medycyny europejskiej. Omawiał też pokrótce medycynę Indii i Chin, marginalnie wspominał o medycynie perskiej i żydowskiej.

Osią swojego wykładu uczynił Szumowski zagadnienie kształtowania się myśli lekarskiej w relacji z rozwojem myśli filozoficznej⁵¹. Pojęcia supranaturalizmu i taumaturgii w medycynie najstarszej, konflikt empiryzmu i racjonalizmu w myśleniu medycznym, zagadnienia hipokratejskiej filozofii przyrody i wyrosłej wokół materialistycznej filozofii Demokryta szkoły metodyków, teoretyczne podstawy medycyny Galena, wreszcie genetyczne związki między przyrodoznawstwem i medycyną a filozofią czystą (Platon, Arystoteles, epikurejczycy, stoicy) – wszystkie stanowią ośnowę dla przeplatających się wzajemnie wątków historii medycyny.

Szumowski świadomie ograniczył się do omówienia tych zjawisk i postaci w historii medycyny, które uznał za najistotniejsze dla stworzenia koherentnej syntezy. Podkreślał znaczenie greckiej medycyny i filozofii przyrody w tworzeniu podstaw współczesnej nauki i praktyki lekarskiej:

„Już starożytność sformułowała zasadnicze problemy medycyny i biologii te same, które odtąd wielokrotnie będą stawiane i omawiane: już starożytność przeciwstawiała leczenie naturalne wierze w działanie sił nadprzyrodzonych, pogląd mechanistyczny – poglądowi teologicznemu, determinizm – indeterminizmowi, fizjatrię (natura leczy) – metodyzmowi (natura nie leczy), racjonalizm – empiryzmowi, sceptycyzm – dogmatyzmowi.”⁵²

W starożytności greckiej należy też szukać źródeł deontologii i zasad postępowania lekarskiego. W niej też upatrywał Szumowski pierwocin późniejszej nauki eksperymentalnej i metodyki postępowania indukcyjnego⁵³.

Druga część poświęcona została omówieniu historii medycyny średnio-wiecznej. Podobnie jak w części pierwszej, prócz medycyny europejskiej, sięga także Szumowski po doświadczenia medycyny arabskiej. Szerzej omawia problematykę medyczną zawartą na kartach *Talmudu*. Całość wykładu odnosi Szumowski niezmiennie do dziejów kultury, i postępując w zgodzie z przyjętą zasadą, stara się wyświetlić problemy medyczne w ujęciu filozoficznym. Niestety, wykład stracił na wyrazistości i obiektywizmie, do czego poniekąd przyznawał się sam Szumowski, mówiąc o braku jednolitej oceny kultury i nauki średniowiecza⁵⁴. Bilikiewicz wprost zarzucał Szumowskiemu stronniczość w negatywnej ocenie tej epoki⁵⁵. Także sama konstrukcja drugiej części wykładu musi budzić zastrzeżenia. Nadmierne rozbudowanie części poświęconej psychozom i nerwicom średniowiecznym oraz i oparciu się o źródła wybiegające znacznie poza epokę wieków średnich, przy jednoczesnym nader skromnym omówieniu zjawiska epidemii „czarnej śmierci” czy pobieżny rozbiór problemu alchemii jest poważnym uchybieniem wobec zasady wyważenia proporcji w tworzeniu syntezy historycznej⁵⁶. Sam Szumowski przyznaje, że pierwotnie planował wydanie *Nerwic i psychoz średniowiecza* jako osobnej monografii, dopiero później decydując się na jej włączenie w skład podręcznika⁵⁷.

Trzecia część koncentrowała się na medycynie nowożytnej. W niej właśnie najpełniej Szumowski wyraził swoją dążność do syntetycznego ujęcia problemów medycznych poprzez pryzmat historii przyrodznawstwa i historii doktryn filozoficznych:

Pisząc tę książkę [*Historię medycyny filozoficznie ujętą*], starałem się wydobyc z dziejów to wszystko, co powinien znać lekarz wykształcony ów *vir doctus*, który otrzymuje stopień doktora medycyny. Starałem się przedstawić zawsze tło przyrodnicze, filozoficzne i kulturalne, na którym wyrastała każdorazowa medycyna, albowiem nic na świecie nie dzieje się w oderwaniu, lecz zawsze ma swoje tło i przyczyny.”⁵⁸

Wykazanie silnych związków pomiędzy filozofią Francisca Bacona, zwanego przez Szumowskiego Baconem Werulamskim, a odkryciem dużego układu krążenia krwi przez Williama Harveya czy wpływu Kartezjusza na rozwój poglądów mechanistycznych w medycynie lub wspólnej podstawy dla poglądów Leibniza i nurtu medycyny neohipokratejskiej oraz witalizmu nabierają w rozumieniu konstrukcji i rozwoju współczesnej medycyny pierwszorzędno znaczenia. Wykazanie charakteru swoistej „rewolucji medycznej”, jaka dokonała się w dobie Renesansu (Wesaliusz, Paracelsus, Paré), i odniesienie jej do szerszego tła kulturowego stanowiło bez wątpienia jedną z silniejszych stron całej

pracy. Dużą wartość poznawczą zachowuje także rozdział poświęcony omówieniu doktryn lekarskich, które znalazły się na obrzeżach głównych nurtów nauk medycznych lub też znalazły się w ogóle poza ich obrębem (np. homeopatia, mesmeryzm), czy też rozdział omawiający wpływ na nauki przyrodnicze i medycynę, jaką wywarła filozofia przyrody Schellinga. Gorzej natomiast wypadło omówienie przełomu, jaki dokonał się w XIX-wiecznej medycynie. O ile jeszcze podstawy i znaczenie tzw. młodszej szkoły wiedeńskiej w rozwoju anatomii patologicznej zostały zaprezentowane jasno i rzetelnie, o tyle już rozwój fizjologii tę jasność wykładu traci. Pobieźnie i niesystematycznie zostały zaprezentowane przemiany w chirurgii, nie do końca przemyślany jest rozdział dotyczący rozwoju nauk teoretycznych i powiązany z tym rozwój specjalizacji. Wyraźnie widać, że tę część historii medycyny, którą wówczas należało uznać za najnowszą, autor podręcznika najślabiej znał i rozumiał.

Pomimo braków i niedociągnięć, praca Szumowskiego pozostaje nadal jedną z podstawowych syntez historii medycyny powszechnej, jakie wyszły spod pióra polskich historyków medycyny⁵⁹. Mając w pamięci jej słabe fragmenty, warto pamiętać i czytać te, które zachowują, mimo upływającego czasu, wartość.

Władysław Szumowski był pierwszym z polskich historyków medycyny, który był tak gruntownie przygotowany do uprawiania tej dyscypliny. Ukończone studia medyczne, studia filozoficzne i historyczne, zwieńczone w obu przypadkach rozprawami doktorskimi, miały wpływ na sposób widzenia i rozumienia historii medycyny. Metodologię postępowania badawczego opierał z jednej strony o ścisłe badanie źródłowe i systematyczne porządkownie faktów, w czym widać wpływ szkoły Finkla i poglądów prezentowanych przez Handelsmana. Z drugiej, dostrzegał konieczność wprowadzenia ścisłych reguł logicznego rozumowania, odwołując się głównie do ustaleń Biegańskiego, jak również propozycji Oesterlaina. Potrzeba łączenia ze sobą badań historycznych i filozoficznych w odniesieniu do przedmiotu historii medycyny, tak wyraźnie przez Szumowskiego podkreślana, była inspirowana lekturą pism Petersena. Przydawanie historii medycyny roli narzędzia krytycznego to z kolei silne oddziaływanie warszawskiego środowiska filozofów medycyny (Kramsztyk, Nusbaum, Biernacki). Opracowując swoją monografię historii medycyny, sięgał do wzorców wypracowanych przez niemieckich historyków medycyny, szczególnie zaś Haesnera i Sudhoffa. Konieczność zwartego i jasnego wykładu, zwłaszcza w formułowaniu sądów ogólnych (podstawowych), była śladem pozostawionym przez seminarium filozoficzne Kazimierza Twardowskiego. Natomiast postrzeganie historii medycyny jako jednej z dróg opisu ludzkiej kultury, jako nauki powiązanej zarówno z socjologią, jak i psychologią, było w znacznym stopniu wynikiem własnych przemyśleń Szumowskiego. Wprowadzenie historii medycyny w obszar szerszego dyskursu kulturowego wydaje się być rozwiązaniem oryginalnym. Wynikająca stąd dbałość o stałe

i programowe nauczanie historii medycyny oraz stworzenie katedr i zakładów tego przedmiotu na wyższych uczelniach była praktyczną konsekwencją wizji historii medycyny, jaką Szumowski chciał wcielić w życie.

Przypisy

¹ W. Szumowski: *O przedmiocie studyów lekarskich pod nazwą „historia i filozofia medycyny”*. „Gazeta Lekarska”. 1919. R. LIII, Nr 11, s. 128–131.

² W. Szumowski: *Odpowiedź doc. A. Wrzowskiemu [w:] Oceny i sprawozdania*. „Przegląd Lekarski”. 1907. R. XLVI. Nr 40. s. 549–551.

³ W. Szumowski: *Historia medycyny jako przedmiot wykładany medykom*. „Polskie Czasopismo Lekarskie”. 1921. Nr 8. [odbitka].

⁴ Tenże: *Po siedmiu latach wykładania historii medycyny i filozofii medycyny*. Kraków 1927.

⁵ W. Szumowski: Rękopisy, Zbiory Specjalne Głównej Biblioteki Lekarskiej, teka I-887/1. [za:] J. Jeszke: *W poszukiwaniu paradygmatu polskiej historiografii medycznej*. Poznań 2000. s. 82.

⁶ J. Jeszke: *W poszukiwaniu paradygmatu polskiej historiografii medycznej*, s. 72–73. Ludwik Finkel (1858–1930), twórca bibliografii historii polskiej i jeden z fundamentów lwowskiej szkoły historycznej, był nauczycielem Szumowskiego. Szumowski uczęszczał na seminarium prowadzone przez Finkla, u niego też pisał swoją rozprawę doktorską *Galicja pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego, pierwszego protomedyka 1772–1783*. Marceli Handelsman (1882–1945), mediewista, twórca Instytutu Historii na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim, twórca pierwszej w Polsce pracy z zakresu metodologii historii zatytułowanej *Historyka* (Zamość 1921).

⁷ Szumowski wyraźnie podkreślał odmienną konstrukcję historyczną od powszechnie przyjętej konstrukcji dzieł lekarskich. W. Szumowski: *Materiały rękopiśmienne, Zbiory Specjalne Katedry Historii Medycyny CM UJ, KHM/787/VIII*.

⁸ W. Szumowski: *Odpowiedź doc. A. Wrzowskiemu ...*, s. 549–551.

⁹ W. Szumowski: *Materiały rękopiśmienne ...*

¹⁰ J. Jeszke: *W poszukiwaniu paradygmatu ...*, s. 73.

¹¹ W. Szumowski: *Rękopisy ...*, s. 73–74.

¹² W. Szumowski: *Historia medycyny filozoficznie ujęta*. Kraków 1935.

¹³ Juliusz Petersen należał do pozytywnego nurtu historii i filozofii medycyny. Stał na stanowisku, że historia medycyny pozostaje w ścisłym związku z medycyną, będąc *de facto* jej integralną częścią. Napotkawszy ten sam co Szumowski problem metodologiczny, wskazywał na filozofię jako zwornik istotny historii i nauk przyrodniczych w ogólności, a medycyny w szczególności. Kanoniczna dla historii i filozofii medycyny praca jego autorstwa oryginalnie wydana była pod tytułem *Hovedmomenter i den Medicinske Leagekunnsts historiske Udvikling*. Kopenhaga 1876. Szybko tłumaczona na niemiecki *Hauptmomente der geschichtlichen Entwicklung der medizinischen Therapie* (1877), później we fragmentach przełożona na polski przez Gustawa Fritschego

i drukowana w odcinkach na łamach czasopisma „Medycyna”. Por. G. Fritsche: *Rozwój historyczny terapii lekarskiej*. „Medycyna”. 1878–1881. T. VI–IX. Odb., Warszawa 1882.

¹⁴ S. Zwolski: *Niektóre aspekty metodologii historii medycyny w ujęciu Władysława Szumowskiego*. „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”. 1998. T. LXI, Z. 1, s. 49–55.

¹⁵ Dla Szumowskiego systematyzacja materiału źródłowego i jego krytyczne opracowanie stanowiły o istocie naukowości w historii w ogóle. Por. W. Szumowski: *Rękopisy ...*.

¹⁶ W. Szumowski: *Filozofia medycyny jako przedmiot uniwersytecki*. „Przegląd Filozoficzny” 1920 [odbitka].

¹⁷ Na konieczność genetycznego opracowania zagadnień historycznych wskazywał Ernst Brenheim, którego rozstrzygnięcia metodologiczne, obok Finkla i Handelsmana, miały znaczący wpływ na sposób widzenia i uprawiania historii przez Szumowskiego. Por. W. Szumowski: *Galicja pod względem medycznym*. Lwów 1907, s. 5; tenże: *Rękopis pamiętnika, Zeszyt 1/Zb. Spec. KHM*. Wykład poglądów metodologicznych Ernsta Brenheima można znaleźć w pracy z roku 1889 *Lehrbuch der historischen Methode* oraz w fundamentalnej, liczącej ponad ośmset stron, pracy *Lehrbuch der historischen Methode und der Geshichtsphilosophie* (1908).

¹⁸ Henryk Haeser (1811–1885) jeden z ostatnich przedstawicieli tzw. nurtu eklektycznego w niemieckiej historiografii medycyny. Jego książka *Lehrbuch der Geschichte der Medizin* z roku 1853 wywarła spory wpływ na polskich historyków medycyny, w tym Fryderyka Hechla, Józefa Oettingera i samego Władysława Szumowskiego. Dzieło Haesera zostało przetłumaczone na język polski przez Henryka Łuczkiwicza i wydane w roku 1886. Por. B. Płonka-Syroka: *Romantyzm w medycynie niemieckiej w świetle badań rodzimej historiografii*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad kulturą medyczną”, 1998, T. V, z. 2, s. 11–54.

¹⁹ Karol Sudhoff (1853–1938), twórca niemieckiej szkoły historii medycyny reprezentującej model społeczno-kulturowy, która wyraźnie podkreślała konieczność rozpatrywania problemów z historii medycyny w ścisłym związku z historią kultury. Wzajemne relacje zachodzące pomiędzy nauką a kulturą były jednym z naczelných celów badawczych, jakie stawiała sobie szkoła Sudhoffa. Por. B. Płonka-Syroka: *Inspiracje antypozytywistyczne w europejskiej historii medycyny w XX stuleciu*. „Medycyna Nowożytna. Studia nad kulturą medyczną”, 2002, T. IX, z. 1–2, s. 5–41. Najważniejszą pracą Sudhoffa była książka *Geschichte der Medizin*. Berlin 1922.

²⁰ W. Szumowski: *O przedmiocie studyów ...*

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Na gruncie polskim na znaczenie ścisłego definiowania i używania pojęć po raz pierwszy baczna uwagę zwrócił Henryk Hoyer por. H. Hoyer, *Zasadnicze pojęcia naukowe w świetle krytyki poznania*. „Gazeta Lekarska” 1(1) 1896/7, s. 1–24, tegoż: *O pojęciu przyczynowości w nauce i praktyce*. „Gazeta Lekarska” 1890, R. XXXV, nr 35 s. 908–913 i nr 36 s. 946–951.

²⁴ W. Szumowski: *Po siedmiu latach ...*

²⁵ W. Szumowski: *Jedenaście roczników warszawskiej „Krytyki Lekarskiej”*. „Lwowski Tygodnik Lekarski” 1911, Nr. 9 i 45. [odbitka] Na łamach tego czasopisma publikowali tej miary uczeni, co Zygmunt Kramsztyk, Henryk Nusbaum czy Edmund Biernacki. Wszyscy oni wskazywali w swoich publikacjach na znaczenie historii medycyny, jako koniecznego elementu w krytycznym rozbiórce pojęć lekarskich.

²⁶ W. Szumowski: *Po siedmiu latach ...* .

²⁷ Tamże.

²⁸ W. Szumowski: *O przedmiocie studiów ...*; tenże: *Polska a Niemcy na polu historii medycyny*. „Polska Gazeta Lekarska”. 1927. Nr 7; tenże: *Co ma do powiedzenia o reformie studiów lekarskich profesor historii i filozofii medycyny*. „Lekarz Wojskowy”. 1934. T. XXIV. Nr 11.

²⁹ W. Szumowski: *Sur la nécessité de rendre l'étude de l'histoire de la médecine obligatoire dans les universités*. Rapport présenté à l'VIIIe Congrès International d'Histoire de la Médecine à Rome le 26 septembre 1930. Piza 1931.

³⁰ Praktyczną i przez to służebną rolę dla historii medycyny widział m. in. Bernard Aschner, na którego wpływ powoływał się Szumowski. Por. W. Szumowski: *Historia medycyny filozoficznie ...*, s. 625. Bernhard Aschner (1883–1960), wiedeński lekarz, autor głośnej w swoim czasie książki *Die Krise der Medizin* (pierwsze wydanie 1929 rok). Aschner, dostrzegając pogłębiający się rozłam pomiędzy medycyną praktyczną (kliniczną) a teoretyczną (nauką podstawową) widział drogę do jego przezwyciężenia w odwołaniu się do podstaw myśli medycynej, w szczególności do poglądów Hipokratesa. Spojrzenie historyczne i w oparciu o nie rewizja jemu współczesnych poglądów co do istoty przedmiotu stawiały historię medycyny w rzędzie ważnych instrumentów badawczych.

³¹ W. Szumowski: *Sur la nécessité ...* .

³² Te same argumenty powtarzał i przytaczał Szumowski w swojej *Historii medycyny*. Por. W. Szumowski: *Historia medycyny filozoficznie ...*, s. 624–627.

³³ J. Jeszke: *W poszukiwaniu paradygmatu ...*, s. 192.

³⁴ W. Szumowski: *Nauka historii medycyny w Stanach Zjednoczonych*. „Polska Gazeta Lekarska”. 1934. R. XIII. Nr 20.

³⁵ W. Szumowski: *Sur la nécessité ...* .; tenże: *Po siedmiu latach ...* .

³⁶ W. Szumowski: *Historia medycyny jako...* .

³⁷ Tamże.

³⁸ W. Szumowski: *Co ma do powiedzenia ...* .

³⁹ Étienne Burnet (1873–1960) francuski mikrobiolog, szef instytutu pasteurowskiego w Tunezji oraz Sekretarz Komisji Ligii Narodów ds. Trądu, postrzegał medycynę jako jeden z przejawów ludzkiej kultury i stąd kładł wyraźny nacisk na stałą obecność w programach nauczania historii medycyny. To socjologiczne, kulturotwórcze spojrzenie na medycynę oraz wynikająca z tego rolę poznawczą historii medycyny było bliskie Szumowskiemu. Por. E. Burnet: *L'enseignement de la médecine et la réforme de tu des médicales*, „Bulletin Trimestriel de L'Organisation d'Hygiene de Societe Des Nations”. Genewa 1933, T. II, nr 4, s. 663–788.

⁴⁰ Ogólniej o empiryzmie i racjonalizmie w medycynie Szumowski pisał w osobnej pracy. Patrz; W. Szumowski: *Racjonalizm i empiryzm w medycynie i w jej historii*. „Polska Gazeta Lekarska”. 1926, R. V, Nr. 19, s. 368–370.

⁴¹ W. Szumowski: *Co ma do powiedzenia ...* .

⁴² Tamże.

⁴³ W. Szumowski: *Rękopisy ...* .

⁴⁴ W. Szumowski: *L'Histoire de la médecine et la réforme des études médicales*. Kraków 1937.

⁴⁵ W. Szumowski: *Jak pisać podręcznik historii medycyny*. „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”. 1937. T. XVI, s. 215–230.

⁴⁶ Szumowski pisał swój podręcznik na mocy mandatu danego mu na zjeździe krakowskim przez wszystkich pięciu profesorów historii i filozofii medycyny w roku 1928. Por: W. Szumowski: *Historia medycyny filozoficznie...* ; T. Bilikiewicz: *IV Zjazd Polskich Historyków i Filozofów medycyny*. „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1929, T. IX, s. 137–148. Jest to zbieżne z wizją „kolektywnego” planowania podręczników historii głoszoną przez Finkla. Patrz; L. Finkel: *Jakiego podręcznika historii polskiej koniecznie nam potrzeba i jaką drogą dojsć do niego* [W:] *Pamiętnik Drugiego zjazdu historyków polskich we Lwowie*. Lwów 1890. Cz. I (Referaty). Ref. 7, s. 1–9.

⁴⁷ W. Szumowski: *Jak pisać podręcznik*

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ W. Szumowski: *Historia medycyny filozoficznie ...* .

⁵⁰ Taki podział był dokładnym odzwierciedleniem układu jaki przyjął i konsekwentnie stosował przywoływany już wyżej niemiecki historyk medycyny Henryk Haeser. Por. tegoż: *Lehrbuch der Geschichte der Medicin*. 1853; tegoż: *Grundriss der Geschichte der Medicin*. Jena 1884.

⁵¹ S. Trzebiński: *Dr. med. i filoz. Władysław Szumowski, prof. Uniw. Jagiellońskiego. Historia medycyny filozoficznie ujęta. – Podręcznik dla lekarzy i studentów, z ilustracjami. Medycyna starożytna – Kraków 1930. str. 138. [w:] Sprawozdania i oceny*. „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”. 1930. T. X. Z. 1–2, s. 171–174.

⁵² W. Szumowski: *Historia medycyny filozoficznie ...*, s.136.

⁵³ Tamże, s. 136–137.

⁵⁴ Tamże, s. 385.

⁵⁵ T. Bilikiewicz: *Szumowski Władysław. Historia medycyny filozoficznie ujęta, cz. II: Medycyna średniowieczna*. Kraków (Geberthner i Wolff) 1932, str. 137–389, 8° [w:] *Sprawozdania i oceny*. „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”. 1930. T. XV. Z. 1–2, s. 202–209.

⁵⁶ B. Płonka-Syroka: *Władysław Szumowski „Historia medycyny filozoficznie ujęta”* (recenzja), „Medycyna Nowożytna. Studia nad historią medycyny”. Warszawa 1996, T. II, z. 2, s. 139–143.

⁵⁷ W. Szumowski: *Historia medycyny filozoficznie ...* .

⁵⁸ Tamże..

⁵⁹ W okresie powojennym ukazały się: książka Bronisława Seydy: *Dzieje medycyny w zarysie* (wyd. I, 1973) oraz praca zbiorowa pod red. Tadeusza Brzezińskiego: *Historia medycyny* (I wyd. I, 1988).

Recenzent: *doc. dr hab. Bożena Urbanek*

Ryszard W. Gryglewski

DEFINITION OF THE HISTORY OF MEDICINE IN THE INTERPRETATION
OF WŁADYSŁAW SZUMOWSKI

Władysław Szumowski is said to be one of the most eminent Polish historians of medicine. The present text is an attempt of describing Szumowski's ideas of the essence of the history of medicine, its place among sciences and a role it should play in education of future doctors. The paper presents both the definition and the methodology, which in Szumowski's opinion should result from the philosophy, and particularly from the logic. Szumowski is referring to these research inspirations, scientists and conceptions that had a significant influence on him. At the same time the author of the article is willing to extract an original thought of Szumowski and divide it from adopted ideas of other people's conceptions.